

TÜRKİYE'DE TELEVİZYON YAYINCILIĞI TARİHİNE ANALİTİK BİR YAKLAŞIM

Yard. Doç. Dr. A. Oğuz ÜNLÜER*

ÖZET

Yayına başladığı tarihten günümüze toplumun ilgi odağı olmayı başardığı varsayılan televizyon yayıncılığının günümüzde ulaştığı düzey teknik açıdan batı standartlarını yakalamış görünmekle birlikte içerik açısından bekleneni veremediği yönünde yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Özellikle 1990 sonrasında özel televizyon yayınlarının başlamasıyla demokratik bir toplumda gereksinim duyulan çok sesliliğin gerçekleşeceği savları ve kamuoyunun bu yöndeki beklentileri, yaklaşık on yıllık bir geçmişe dayalı olarak değerlendirildiğinde, henüz karşılık bulamamıştır denilebilir. Bu çalışmada Türkiye'de televizyon yayıncılığının gelişim süreci tarihsel boyut düzleminde, analitik bir yaklaşımla ele alınmakta, içerikle ilgili sorunların temel nedenleri gerekçeleriyle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın amacı, konuyla ilgilenenlerin televizyon yayıncılığıyla ilgili sorunları değerlendirip yorumlamalarına katkı sağlamak adına bir temel görüş açısı sunmaktır.

Bilindiği gibi Türkiye'de televizyon yayıncılığının resmi başlangıç tarihi 31 Aralık 1968'dir. Bir kamu kuruluşu olan TRT'nin ilk yayını yaptığı bu tarihten günümüze yaklaşık otuz iki yıllık bir süre geçmiştir. Artık kısa sayılamayacak bu süre içerisinde televizyon yayıncılığı oldukça karmaşık aşamalardan geçmiştir. Geline nokta Türkiye'de kamu-özel ikili yapının bulunduğu bir yayıncılık sistemi yürürlüktedir. 1994 yılında çıkarılan 3984 sayılı yasaya dayalı olarak işleyen bu yapının, kamu yararı şeklinde genel bir ifadeyle dile getirilen, toplum çıkarlarını gözetmede pek başarılı olamadığı yaygın sayılabilecek bir görüştür. En azından, konuyla ilgili akademik çalışmalarda ve meslekten gelen profesyonellerin televizyon yayıncılığı üzerine yayınladıkları eserlerde konunun bu yönüyle ilgili değerlendirmelerin büyük ölçüde olumsuzluklar içermesi, 3984 sayılı yasanın değiştirilmesi yönünde toplumun çeşitli kesimlerinden gelen istekler ve TBMM'nde bu amaçla sürdürülen çalışmalar bu görüşü destekler nitelikte sayılabilir. Ancak, radyo televizyon yayıncılığıyla ilgili varsayılan bu genel hoşnutsuzluğun yalnızca hukuki düzenlemelerin eksikliği veya yanlışlığından kaynaklandığı düşüncesine dayandırılmasının sorunların doğru tespiti ve uygun çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi açısından yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Hukuki düzenlemelerin kamu yararını gözetecek biçimde gerçekleştirilmesinin bu amaca

*Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi

ulaşmada kuşkusuz yadsınamaz önemi bulunmaktadır. Oysa sorunun kökeni hukuki düzenlemelerin daha derinine gitmektedir. Sorunun gerçek kaynağı televizyonu kontrol eden ya da sahibi olanların bu araçtan yararlanma amaçlarıyla, genelliği nedeniyle kendisinin de bilimsel ölçütlere dayalı olarak açıklanmasının gerektiği düşünülen kamu yararı kavramı arasındaki çelişkilere dir.

Bilindiği gibi merkezden çevreye ya da özelden genele şeklinde ifade edilebilecek bir işleyiş özelliği taşıyan televizyonu kitle denilen belirsiz sayıda ama geniş izleyici topluluğuna ulaşmak için kullananlar siyasi güç odakları veya sermayeye dayalı özel girişimcilerdir. Siyasi gücün televizyonu kullanım biçimi iktidar aracılığıyla kamu olarak adlandırılan devlet yayıncılığını doğrudan veya dolaylı kontrolü altında tutmaktır. Bu kullanım biçiminde öncelikli ve görünen amaç iktidarı elde tutmak, siyasi gücü meşrulaştırmaktır. Televizyon yayıncılığının ilk yıllarında pek çok ülkede yaygın olan bu kullanım biçimi günümüzde gelişmiş ülkelerde büyük ölçüde terk edilmekteyse de gelişmekte olan ülkelerde hâlâ süregelmektedir. Diğer kullanım biçimi özel girişim ise günden güne güçlenmekte, iletişim alanında yaşanan küreselleşmenin etkisiyle uygulama alanını giderek genişletmektedir. Bu yapıda görünen amaç televizyonun ticari maksatlı kullanımınıdır (1). Ülkemizde televizyon yayıncılığının gelişimine bakıldığında yukarıda belirtilen sürecin işlediği görülmektedir. Önce devlet eliyle kurulan, kamu tekeline sahip, kamu yayıncılığı yapan televizyon ve yakın geçmişte özel televizyon yayıncılığının başlatılmasıyla yürürlüğe giren kamu-özel ikili sistem. İşte bu çalışmada, anılan sürecin – çoğu kez yapılandan farklı biçimde – analitik, dolayısıyla eleştirel yönü de bulunan bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmakta, böylece günümüzün televizyon yayıncılığının yüz yüze olduğu sorunların gerçek nedenlerine ışık tutulması amaçlanmaktadır.

Her ne kadar televizyon yayıncılığının başlangıcı otuz iki yıl kadar geriye gidiyorsa da, yayıncılık anlayışının kökenlerinin ortaya konulabilmesi ve süreç içindeki gelişmelerin açıklanabilmesi için daha gerilere yönelik kısa bir göndermeye gereksinim vardır. Günümüz Türk toplumunun da kalıtsal mirasını taşıdığı Osmanlı devletinde, batıdaki uygulamalardan çok daha geç ve biraz da farklı olarak ortaya çıkan basın, yönetimin mutlak egemenliği altında yayın etkinliğini sürdürebilmiştir (2). Osmanlı devletinde basın -diğer ülkelerde olduğu gibi- siyasal, sosyal ve ekonomik olaylar karşısında kitleleri aydınlatmak, etkilemek gibi amaçlar için değil, hükümetin yaptığı işleri halka duyurmak amacıyla ve özellikle ilk dönemlerinde buyrukla etkinlik gösteren bir basındır. Osmanlı devletinden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları ise yeni bir kitle iletişim aracı olan radyonun dünyada yayılmasıyla denk düşmektedir. Osmanlı'dan farklı olarak, yeni kurulan Cumhuriyet radyoyu fazla beklemeden sınırları içine kabul etmiştir. Radyo'nun ilk yapılanışı bir ticari işletme biçiminde gerçekleştirilmişse de iktidarın güvendiği kişilerin sahipliğinde ve yine iktidar kontrolünde yayın hayatına

başlamıştır. Kısa bir süre sonra da bu kontrol yasallaştırılmış, radyo bir kamu kuruluşu haline getirilmiştir (3). Baskın amaç, dönemin en gelişkin kitle iletişim aracının rejimin savunulması ve topluma benimsetilmesi doğrultusunda kullanımı biçiminde özetlenebilir. Halkın radyonun getirilmesiyle ilgili bir talebi yoktur, hatta radyo hakkında bilgisi de yoktur. Bu aracın hızla kullanıma sokulmasını cezbedenin okuma yazma oranının düşüklüğü ve radyonun böyle bir kişisel donanımı gerektirmemesi ile büyük kitlelere kolayca ulaşabilme potansiyeli olduğu düşünülebilir.

TELEVİZYONUN TÜRKİYE'YE GELİŞİ VE TRT DÖNEMİ

Televizyonun halka yönelik bir yayın aracı olarak Türkiye'ye getirilişi de radyoda olduğu gibi siyasi iktidarların girişimleri ile gerçekleşmiştir. Bu konudaki ilk girişimler Demokrat Parti iktidarı döneminde yapılmıştır. Dönemin Basın Yayın Genel Müdürü Altemur Kılıç televizyonun Türkiye'de nasıl kurulabileceğini araştırmak amacıyla bir komisyon kurmuş ve bu konuda çalışmalar yaptırmıştır. Ancak 27 Mayıs 1960 tarihinde DP iktidarının sona ermesiyle bu çalışmalar sonuçsuz kalmıştır (4). 1963 yılında Federal Almanya ile yapılan bir anlaşmaya dayalı olarak Türkiye'de bir televizyon eğitim merkezi kurulması kararlaştırılmış ve bu anlaşma çerçevesinde televizyon teknisyeni, program elemanı yetiştirilmesi çalışmalarına başlanmıştır. 359 sayılı yasayla TRT'nin kuruluşundan sonra, televizyonla ilgili çalışmalar hız kazanmış, dışarıdan getirilen uzmanlara bu konuda çeşitli raporlar hazırlanmıştır (Aziz, 1981, s. 115). Dönemin TRT genel müdür teknik yardımcısı Doğan Erden söz konusu raporları gerçekte kendilerinin hazırlayıp yabancı uzmanlara imzalattıklarını belirtmektedir (Ünlüer, 1995, s. 113). Bu durum TRT üst düzey yönetiminin de televizyon yayınlarının başlatılması için oldukça istekli olduğunu ve bu yönde yoğun çaba harcadığını göstermektedir.

Televizyon yayınının hangi amaçlarla yapılacağına ilişkin açıklamalar her ne kadar 359 sayılı yasanın görev başlıklı 2. maddesinde bulunmaktaysa da, televizyonun Türkiye'ye getirilişini destekleyen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Radyo Televizyon Özel İhtisas Komisyonu'nun gerekçesi bu çalışmanın amacı açısından zikredilmeye değerdir. Komisyon televizyon yayıncılığına desteğini aşağıda belirttiği gibi gerekçelendirmiştir (aktaran Oskay, 1978, s. 20):

Sosyal değişmelerin sosyolojik kanunlara tabi olduğu, ancak geri ülkelerin teknolojiyen yararlanarak sosyal değişmeleri hızlandırabileceği düşüncesiyle, okul sayısı az, öğretmen sayısı az olan Türkiye'de televizyonun, meslek kursları açarak Türkiye'yi sınılaşmaya götürececek insangücü arzını yeteri çerçeveye çıkarmasının mümkün olacağı; milli güvenlik yönünden televizyonun olumlu etkileri olacağı, milli ülkü ve düşünceleri diğer devletlere tanıtmak için televizyonun dış politika açısından büyük yararlar sağlayabileceği.

Özel ihtisas komisyonunun bu görüşlerinin pek çoğunun yıllar sonra UNESCO bünyesinde hazırlanan ve başkanının adıyla anılan Mac Bride komisyonu raporunda (1980) çok daha kapsamlı biçimde ele alınıp işlendiği görülecektir. Benzerlik, az gelişmiş ülkelerin hemen hepsinin radyo ve televizyona benzer görevler yükleyerek kullanma iddialarını göstermesi bakımından ilginçtir.

1968 yılında başlayan televizyon yayınları 1971 yılından başlayarak büyük bir gelişme göstermiş, ülke çapında hızla yayılmaya başlamıştır. Siyah beyaz olarak gerçekleştirilen yayınlarda önceleri hedef yayınların tüm yurt sathını kapsayacak biçimde genişletilmesi olmuştur. 1982 yılına kadar siyah beyaz sürdürülen yayınlar bu yıl içinde başlanan renkli yayın denemeleriyle yeni bir aşama kaydetmiş, 1984'den itibaren tamamen renkli yayına geçilmiştir (5). Bunu 1986'da ikinci kanalın yayına başlaması ve 1989'da üçüncü ve dördüncü kanalların yayına girmesi izlemiş, böylece günümüzdeki biçimiyle renkli ve çok kanallı TRT yapısına ulaşılmıştır.

Teknik gelişimi yukarıda kısaca özetlenen TRT televizyonunun yönetimi ve yayıncılık anlayışı günümüzde ikili sistem içinde sahip olduğu pozisyonun anlaşılması açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. 1950 / 1960 arasında DP iktidarınca radyonun partizanca kullanımının bir sonucu olarak 1960 sonrasında tarafsız bir yayın kurumu oluşturulmasının önemle üzerinde durulmuştur. Bu düşünce doğrultusunda 24 Aralık 1963 tarihinde 359 sayılı yasa ile TRT kurumu kurulmuştur. Kurumu her türlü dış etkiye karşı korumak amacıyla kuruma özerklik tanınmış, mali kaynakları yasa hükümleriyle güvence altına alınmıştır. Bu tür yasal güvencelerle yayına başlayan TRT ne yazık ki siyasilerin baskısından kurtulamamıştır. Bir görüşe göre bunun nedeni, DP iktidarı döneminde radyoyu "hükümet organı" gibi görme ve kullanma alışkanlığının sonraki döneme de yansması idi (Aziz, 1999, s. 33). Bu baskılar özerkliği sebebiyle doğrudan karışılmayan TRT'ye mali kaynaklarını denetlemeye çalışma, kadrolarını onaylamama gibi dolaylı yollardan gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak TRT özerkliği döneminde bu tür baskılara yargıya başvurarak direnebilmiştir.

TRT'nin özerklik yılları, toplumda gerginliklerin yükseldiği ve siyasal çatışmaların arttığı bir dönemde 12 Mart 1971 muhtırasının ardından sona ermiştir. Önce TRT yasasının anayasal dayanağını oluşturan 121. madde değiştirilerek özerklik kaldırılmış, ardından 359 sayılı TRT yasasının bazı maddelerini değiştiren ve ekler getiren 1568 sayılı yasa ile kurum "tarafsız" hale getirilmiştir.(6) Değişiklikler yapılmıştır ancak "özerklik" ilkesinden neden vazgeçildiği değişikliklerde belirtilmemektedir. Bir değerlendirmede bu gerekçenin muhtıradan aranması gerektiği vurgulanmakta, kurulan partiler üstü hükümetin muhtıradan açıklanan istekleri yerine getirmek amacıyla böyle bir değişikliğe giriştiğinin açık olduğu belirtilmektedir (İçel, 1977, s. 285-286). Ayrıca, dönemin başbakanı Nihat

ERİM'in radyo televizyona ilişkin "devlete bağlı radyo televizyon kurumu gibi bir kurum bağımsız olamaz" (Taşer, 1969, s. 150) deyişi hükümetin konuya yaklaşımı ve sonraki uygulamaları hakkında bir fikir verebilmektedir. Gerçekten muhtırayı takip eden dönem TRT de işin ehli personelin yoğun baskı altında tutulduğu ve kurumdan uzaklaştırıldığı bir dönem olmuştur (Aziz, 1999, s. 41-42). Anılan değişikliklerden sonra TRT siyasi iktidarların kontrolünde, iktidarlara gelip giden genel müdürlerin izlendiği, dolayısıyla taraflı olduğu ileri sürülebilecek bir dönem geçirmiştir.

12 Eylül 1980 askeri müdahalesini izleyen dönemde yapılan 1982 anayasası ile radyo televizyon yayıncılığında yeni düzenlemeye gidilmiştir. 11.11. 1983 tarihinde kabul edilen 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ile önceki dönemden farklı olarak siyasi güçle TRT arasına tampon bir güç olarak RTYK (Radyo Televizyon Yüksek Kurulu) konulmuştur. Önceki dönemde TRT genel müdürleri doğrudan hükümet tarafından atanırken bu kez yasa gereği RTYK'nun önerdiği üç aday arasından hükümetçe atama yoluna gidilmiştir. Ancak değişen yalnızca şekil olmuş, gerçekte eski uygulama sürdürülmüştür. Bu kanuna dayalı olarak atanan ilk TRT genel müdürü Tunca Toskay RTYK yönetim kurulunda hükümet temsilcisi iken yapılan oylamada RTYK'nun on iki üyesinin on birinin oyunu alarak TRT genel müdürlüğü'ne seçilmiştir. Bu genel müdürün ardından yapılan yeni genel müdür seçiminde de başbakanın özel danışmanı Cem Duna aday gösterilerek genel müdürlüğe atanmıştır. Duna'nın genel müdürlük görevinden istifası sırasında yaptığı basın toplantısında söylediği " başbakanın emri ile geldim, emri ile gidiyorum" sözleri hükümetin RTYK üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koyan bir örnek sayılabilir. RTYK üzerindeki hükümet etkisinin, kurulun çalışmalarını sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu bütçe, personel, bina ve diğer olanakların iktidar tarafından sağlanıyor olmasından kaynaklandığı, kurulun yanlı tutumunun bir bakıma "yaşam mücadelesi vermenin doğal sonucu" olduğu belirtilmektedir (Aziz, Öngören ve Önen, 1990, s. 115-116). Siyasetin TRT üzerindeki vesayetini gösteren önemli bir örnek ise 1989 yılında TV 3 ve ardından TV 4'ün yayına sokulmasıdır. Bu uygulamaları dönemin Özal hükümetinin politikalarına bağlayan bir görüşe göre konu hakkında TRT üst yönetiminin düşüncelerinin sorulmuş olması bile kuşkulu görülmektedir (Aziz, 1999, s. 77).

Özerkliğin kaldırılmasından sonra TRT'nin maruz kaldığı dış baskılar yayın ilke ve politikalarının belirlenmesinde, yayınların yönlendirilmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Özerklik döneminde çıkarılan 359 sayılı yasada kurumun yayın ilke ve politikalarının nasıl belirleneceğine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Buna karşılık, görev başlığı altında düzenlenen ikinci maddenin ilk fıkrasında yayın içeriklerinin belirlenmesine ışık tutacak kısa bir hüküm konulmuştur. Bu hükme göre TRT "radyo ve televizyon hizmetlerini görmek; eğitici ve öğretici, kültür ve eğitime yardımcı, eğlendirici, yurdu içeride ve dışarıda

tanıtıcı, yeterli, doğru ve tarafsız” yayın yapmak ile görevlendirilmiştir. 2954 sayılı yasada ise yayın esasları başlığı altında ayrıntılı bir düzenlemeye gidilmiştir. Televizyon Yayıncılığıyla daha yakından ve ciddi biçimde ilgilenildiği izlenimi vermesine karşılık bu düzenlemede yer alan milli bütünlük, milli gelenekler, manevi değerler, milli hedefler gibi muğlak, düşünsel temeli bulunmayan ifadeler, yayın içeriklerinin yönetime, dolayısıyla siyasal iktidarların eğilimine göre düzenlenmesine temel oluşturmuştur. Örneğin Tunca Toskay döneminde yönetim kurulu kararıyla oluşturulan bir danışma kurulunun hazırladığı 200 sözcükten oluşan bir yasak listesi yürürlüğe konularak bu sözcüklerin yayınlarda kullanılmaması istenmiş, belirlenen yasaklı sözcükler yerine kullanılacak sözcükler de aynı listede yer almıştır (7). Bu konuda önemli bir başka örnek, TRT'nin yaptırdığı “Yorgun Savaşçı” adlı filmin başbakan Bülent Ulusu'nun emri ile yakılması olayıdır (Turam, 1994, s. 393-394). Bir özel televizyonun diziyi yeniden çekmesi üzerine , TRT'de saklanan bir kopya alelacele ortaya çıkarılmış ve peş peşe altı gün içinde yayınlanmıştır 3984 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile Türkiye’de kamu-özel ikili sistemin yasallığa kavuşmasına ve toplumun özel televizyonlara ilgisi nedeniyle TRT üzerinde yoğunlaşan dikkatin azalmasına rağmen yukarıda açıklanmaya çalışılan siyasetin TRT üzerindeki etkisi sürmektedir. Anayasanın değişiklik yapılan 133.üncü maddesinde kamu yayıncılığının özerk olduğu belirtilmesine rağmen TRT ile ilgili bu yöndeki yasal düzenlemeler hâlâ yapılmamıştır. Hükümetlerin hâlâ TRT’den sorumlu bakanları bulunmaktadır. TRT özel televizyonların ilgi odağı olmasından dolayı görece bir rahatlığa kavuşmuş görünse de protokol haberciliğini sürdürmektedir. Üstelik özel televizyonlar yüzünden önemli reklam geliri kaybına uğraması sebebiyle ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır.

ÖZEL TELEVİZYONLARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE KAMU-ÖZEL İKİLİ SİSTEM

Her ne kadar Türkiye’de özel televizyon yayıncılığının başlangıç tarihi Star 1 kanalının yayına başladığı 1990 yılı olarak belirtilmekteyse de kamu yayın tekelinin fiilen sona erdiği uydu yayınlarının çanak antenler aracılığıyla Türkiye’de izlenebilir hale gelişi ve PTT'nin kablolu yayıncılığı başlatması ile olmuştur. Elbette Türkiye’ye yönelik ve Türkçe yayın yapan Star 1’in özel televizyon yayıncılığında öncülüğü kabul edilmelidir. Bilindiği gibi Türkiye’de özel televizyon yayıncılığının başlayacağı ilk işaret dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın yurtdışından Türkiye’ye uydu yayıncılığının suç olacağını sanmadığını söylemesiyle verilmiştir (Yengin, 1994, s. 116). Yasal zeminin yokluğu nedeniyle İktidar desteğine gereksinim duyan Star1 1991 seçimlerine kadar ANAP yanlısı bir yayın politikası izlemiş, DYP'nin iktidara geleceğini sezdikten sonra bu tutumunu değiştirmiştir (Turam, 1994, s. 471). Star 1 televizyonunu kısa aralıklarla diğer özel televizyon kanallarının yayına başlaması izlemiş, böylece yasal dayanaktan yoksun kamu-özel

ikili sistem fiili olarak gerçekleşmiştir. Özel televizyon kanallarının kurallarını kendilerinin belirledikleri bu dönem 13.4.1994 tarihinde 3984 sayılı yasanın çıkarılmasıyla sona ermiştir. Yasanın, özel radyo televizyon kuruluşlarının anonim şirketler olarak kurulmasını emretmesi ve sivil toplum örgütlerinin radyo televizyon kurmalarını yasaklaması, özel radyo televizyon yayıncılığının yalnızca ticari bir etkinlik biçiminde gelişmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu yapı ulusal boyutta televizyon yayıncılığının az sayıda holdingin eline geçmesine yol açmış, deyim yerindeyse kamu yayıncılığının karşısında bir de özel yayıncılık tekeli oluşmuştur. Bankacılık dahil olmak üzere bir çok değişik ticari alanda etkinlik gösteren bu holdingler ulusal düzeyde yayın yapan gazete ve dergilerin yanısıra radyo televizyon kuruluşlarını da bünyelerine katarak birer medya devi haline gelmişlerdir. Bu alanda başı çeken holdingler Bilgin grubuna bağlı Medya holding, Aydın Doğan'ın sahibi bulunduğu Doğan holding, Uzan'lara ait Rumeli holding ve Enver Ören'e ait İhlas holdingtir (Ekzen, 1999, s. 104-106).

Büyük ticari birliklerin medya alanına giriş nedenleri, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Holdinglerin medya sektörüne girişinin özel televizyonculukla hızlandığının vurgulandığı bir çalışmada bu nedenler "Özellikle hırslı bazı bankacıların, işadamlarının medyada varolarak, gruplarını büyütmek, güçlendirmek, medyayı da bu yolda rakiplere, politikacılara, gelişmeleri önündeki herkese karşı silah olarak kullanma eğilimi" şeklinde dile getirilmektedir (Sönmez, 1995, s. 6). Aynı çalışmada medyadaki karlılık oranının diğer ticari alanlara göre daha düşük olduğu verilerle ortaya konularak bu görüş desteklenmektedir. Gerçekten de bu görüşü destekleyecek çeşitli örneklerle zaman zaman karşılaşılmaktadır (8). Özel televizyon sahibi holdingler belki televizyon yayıncılığından kâr etmemektedirler ancak ellerinde bulunan medya gücü ile siyaset üzerinde önemli etkide bulunabilmekte, diğer ticari etkinlikleri için öncelikler, avantajlar elde etmektedirler.

Özel televizyonların yayın politikaları da yukarıda özetlenmeye çalışılan yaklaşımın bir uzantısı olarak politikasızlık biçiminde gelişmiştir. Bu durum en geniş izleyici kitleye ulaşmak gibi bir amaçla renksiz olmak gibi bilinçli bir tercihin sonucu değildir. Politikasızlığın temel nedeni Akıllıoğlu (1996, s. 124)'nun aşağıda verilen tahlilinde yatmaktadır:

Türkiye'de özel televizyonculuk, finans gücünü elinde bulunduran, teknik, program ve yayın hizmetlerini yönlendirmede tek söz sahibi olan ama bu konulardan hiç anlamayan, yayın sorumluluğu nedir, ne değildir bu duyguyu hiç yaşamamış, yayının toplumsal işlevinden bihaber kişi ve gruplar tarafından başlatılmıştır. Bu kişiler, deney birikim ve sağduyu sahibi gerçek yayıncıları bünyelerinde barındırsalar da karar ve yönetim yetkisini her zaman ellerinde tutmuş, bu kadroların tercihlerine bırakmamışlardır.

Gerçekten de özel televizyonların yayın politikalarının belirlenmesinde izleme oranları (rating) tek ölçüttür denilebilir. Rating uğruna, televizyonun en önemli işlevlerinden biri, hatta birincisi olması gereken haber verme işlevi habeleştirmeye (infotain) dönüştürülmüştür (Tılıç, 1998, s. 367-368). Belli bir düşünce ve yaşayış biçimine seslenmek üzere kurulmuş, ideolojik altyapısının bulunduğu söylenebilecek kanallar dahi bir süre sonra rating için bu politikalarını değiştirmek, en azından düzeltmek durumunda kalmışlardır (Aziz, 1999, s. 137).

SONSÖZ

Çalışmanın girişinde de belirtildiği gibi Türkiye’de televizyon yayıncılığının yüz yüze olduğu sorunların nedenleri yasal düzenlemelerdeki eksiklik veya hatalardan daha derindedir. Kamu yayıncılığının siyasi otoritenin etkisi ya da kontrolünden bir türlü çıkarılamaması kendisinden toplum adına denetim gibi bir işlev umulan kamu yayıncılığının siyasal iktidarların halkla ilişkiler aracı gibi çalışmasına yol açmaktadır. Öte yandan özel girişim elinde bulunmasından dolayı siyasi otoriteden bağımsız olduğu düşünülen dolayısıyla özgür yayıncılığın gerçek temsilcisi gibi gösterilen özel televizyon yayıncılığı az sayıda girişimcinin elinde oligopolcü bir yapıya dönüşmüş görünmektedir. Bunun yayıncılık alanına yansımaları, özel televizyon sahiplerinin bir silaha dönüştürdükleri bu aracı ticari rakiplerini ve siyasal iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda zorlamaya yönelik olarak kullanmaları biçiminde gerçekleşmektedir. Gerçi bunun tersi yönünde bir işleyiş de söz konusu olmakta, siyasal iktidarlar da çıkar sağlama karşılığı bu kuruluşları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadırlar. Ancak işleyiş ne yönde olursa olsun sonuç izleyicinin çıkar ve beklentilerinin göz ardı edilmesi noktasına varmaktadır.

DİPNOTLAR

- 1- Genel bir çerçeveye sunulan bu ikili yapının dışında kalan, İngiltere’de BBC, Amerika Birleşik Devletlerinde PBS (Public Broadcasting System) gibi sistemler ve benzerleri varsa da bunlar genel yapı içinde istisnai örnekler olarak değerlendirilmiştir
- 2- Osmanlı dönemi basın uygulamaları hakkında geniş bilgi için bkz. Alemdar, K. (1981). Türkiye’de çağdaş haberleşmenin kökenleri. Ankara: AİTİA GHİYO Yay.
- 3- Geniş bilgi için bkz. Kocabaşoğlu, U. (1980). Şirket telsizinden devlet radyosuna. Ankara: Ankara Ün. SBF Yay.
- 4- Bu bilgi, Mahmut Tali Öngören ile 3. 10. 1994 tarihinde bu çalışmanın yazarı tarafından Ankara’da yapılan görüşmede edinilmiştir.

5- TRT'nin kuruluşundan bu yana gerek teknik, gerek içerik açısından gelişim ve işleyiş süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi edinilebilecek bir kaynak olarak bkz. Aziz, A. (1999). Türkiye'de televizyon yayıncılığının 30. yılı. Ankara: TRT yayınları.

6- Bkz. Resmi Gazete, 22.09.1971, sayı:13964, s. 3 ve 08.03.1972, sayı:14122, s. 35-38

7- TRT, 20.12.1984 tarih ve özel kalem müdürlüğü 565 sayılı yazısı.

8- Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Turam, E. (1994). Medyanın siyasi hayata etkileri. İstanbul: İrfan.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akılhoğlu, S. (1996). Karmaşa TİVİ 95. E. Turam (Der.), 2000'li yıllara doğru Türkiye'de TV. İstanbul: Altın Kitaplar.

Alemdar, K. (1981). Türkiye'de çağdaş haberleşmenin tarihsel kökenleri. Ankara: AİTİA. GHİYO. Yay.

Aziz, A. (1981). Radyo ve televizyona giriş. Ankara: Ankara Ün. SBF yay.

----- (1999). Türkiye'de televizyon yayıncılığının 30. yılı. Ankara: TRT Yay.

Aziz, A., Öngören, M.T. ve Önen, M. (1990). Yarının radyo ve televizyon düzeni. İstanbul: İlad.

DÜSTUR, 359 sayılı TRT kanunu. 5.Tertip, No: 2

Ekzen, N. (1999). Medya ve ekonomi; Türk basın endüstrisinde yoğunlaşma – toplulaşma – tekelleşme yapısı (1965 – 1995). K. Alemdar (Der.), Medya gücü ve demokratik kurumlar. İstanbul: Afa.

İçel, K. (1977). Kitle haberleşme hukuku. İstanbul: İstanbul Ün. Hukuk Fak. Yay.

Kocabaşoğlu, U. (1980). Şirket telsizinden devlet radyosuna. Ankara: Ankara Ü. SBF Yay.

Oskay, Ü. (1978). Toplumsal gelişmede radyo televizyon. Ankara: Ankara Ün. SBF Yay.

Öngören, M.T. (1982). Televizyonla ilgili çeşitli tarihler. İletişim. Ankara: AİTİA
GHİYO Yay.

Resmi Gazete, 22.09.1971, sayı:13964, s.3 ve 08.03.1972, sayı:14122, s. 35-38

Sönmez, M. (1995, Kasım). Medya: Amaç kâr mı, silah mı? Ekonomik forum.
TOBB.

Taşer; C. (1969). Radyonun organizasyonu ve özerkliği. Ankara: TRT Basılı
yayınlar Müd. Yay.

Tılıç, L.D. (1998). Utaniyorum ama gazeteciyim. İstanbul: İletişim.

TRT, 20.12.1984 tarih ve özel kalem müdürlüğü 565 sayılı yazısı.

Turam, E. (1994). Medyanın siyasi hayata etkileri. İstanbul: İrfan.

Ünlüer, A. O. (1995). Televizyon yayıncılığının iletişim ortamı, düzen ve doktora
politikaları ile Türkiye'deki uygulamanın gelişim boyutları. Yayınlanmamış
doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Yengin, H. (1994). Ekranın büyüü. Batıda değişen televizyon yayıncılığının
boyutları ve Türkiye'de özel televizyonlar. İstanbul: Der.